

pedisi, c.XXV, İstanbul. s.63.

Küçükaşçı, M. S. (2003). Medine. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.XXVIII*, Ankara. s.305-318

Küçükaşçı, M. S. (2003). Mekke. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. XXVIII*, Ankara. s.555-575.

Pakalın, M. Z. (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Milli Eğitim Bakanlığı

Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara.

Pekkirişçi, A. (2011). *Hariciler ve Vehhabilerin ve Ortaya Çıktıkları Dönemlerin Ortak Özellikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Rasim, A. (2004). haz. Metin Hasırcı, *Osmanlı Tarihi, cilt.IV*. İstanbul., Emre Yayınları

Şeker, M. F. (2007). *Osmanlılar ve Vehhabilik*. İstanbul. Dergah Yayınları

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Mekke-i Mükerrerme Emirleri*. Ankara.TTK

Yıldız, G. (2009). *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti 'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*. İstanbul.Kitabevi.

Yörükkan, Y.Z.(1953).Vehhabilik.*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.S.1,Ankara.s. 51-67

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi. c. VI*, İstanbul. Yeditepe Yayınevi

İSLÂM FİNANS SİSTEMİNİN GELECEĞİNİN AKSİYOMLARI*

İsmail Çelik¹

Öz

Finansal araçlar arasında tamamlayıcı bir eleman olan İslâmî finansın amacı, finans pazarlarında daha katılımcı, adaletli ve paylaştırıcı görünümüyle yatırım yapmak isteyen özel ve tüzel kişileri motive ederek ekonomik yapı içerisinde finansal kaynaklara ulaşımı kolaylaştırarak sistemde kalıcı maddi ve manevi refah seviyesini oluşturmaktır. Kendine has ve alternatif bir finansal metot olan İslâmî finasta, din kurallarına bağlılık, yasal ve yapısal anlamda mecburidir. Bu noktada, son dönemlerdeki gelişmeler, İslami finansın İslam ekonomisi aksiyomlarından uzaklaşarak kapitalist sisteme doğru kaydığını göstermektedir. İslami finansın bu hızlı gelişme sürecinde, kurucu nitelikteki temellerine yoğunlaşması gereken araştırmalar ihmal edilmiştir. Buna rağmen, bu yeni anlayışın ahlâkî sistemini meydana getiren temel özellikteki aksiyomlar yerleştirilmeden, İslâmî finans özelinde kuvvetli bir finansal sisteme sahip olmak olası gözükmemektedir. Bu çalışmanın amacı, uygulamadan daha çok, açıklayıcı ve alternatif bir söylemi olan İslam finansın temel aksiyomlarının ortaya konulmasıdır.

Anahtar kelimeler: Davranışsal Finans, İslâmî Finans Piyasası, Aksiyom.

THE AXIOMS OF THE FUTURE OF THE ISLAMIC FINANCIAL SYSTEM

Abstract

Islamic finance, as a complementary component among financial instruments, provides sustainable material and spiritual welfare with its fairer, more participative and more sharing structure, by encouraging private individuals and legal entities that wishes to make investments and facilitate access to financing in economy. Islamic finance is unique and alternative financial methods, adherence to religious rules, it is necessary in terms of legal and structural. At this point, latest improvements notice that Islamic finance is acting in a capitalist system apart from an Islamic economic axioms system. With the speedy evolution of Islamic finance, inquiry condensation on the constitutive foundation has been highly disregarded. However, without setting the basic axioms, which is the morality system of this new current, it is not feasible to have a strong financial system, in particular of Islamic finance. This article, for this reason, investigates individual axioms in illuminating and alternate system address of Islamic financial in any case whether such a structure is probable or not.

Keywords: Behavioral Finance, Islamic Financial Market, Axiom.

Jel Classification: G02, G15, A13

Giriş

* Bu çalışmanın konusu yazarın tamamlamakta olduğu doktora tez çalışmasından alınmıştır.

¹ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, ismailcelik@sdu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 04. 09. 2015

Makale Kabul Tarihi: 16.07.2016

Din, insanların yaşamının her alanına disiplin getiren bir olgudur. Bu nedenle ekonomik alanda da dini kuralların olması kaçınılmazdır. İnsanların en fazla imtihan oldukları alanlardan biri de ekonomik alanlardır. Bunun için “*Bunları ne ticaret ve ne de alışveriş Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyar. Bunlar, gönüllerin ve gözlerin döneceği gündün korkarlar*” (Nur, 24:37) ayeti insanların uyanık davranması gereken alanın ekonomik davranışlarda olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun içindir ki İslâm Peygamberi (a.s.m) “*Dürüst ve güvenilir tüccar; peygamberler, siddiklar ve şehitlerle (Cennet te) beraberdir*” (Tirmizi, Bûyû,4) hadisini ifade etmiştir.

Finansal piyasalarda bulunan taraflar küreselleşen finansal etkileşimde, küresel suç işlemekten kurtulmanın yollarına göre faaliyetlerini yapmalıdırlar. Bir ülkede meydana gelen ekonomik darboğaz diğer ülke/ülkeleri de beraberinde sürükleyebilmektedir. Bu krizin arka planında spekülâtif bir suç varsa bu suçun yayılma sahası oldukça geniştir. Çünkü “*Ahir zamanda bir şahsın hataları büyür, o şahısla sınırlı kalmaz*” (El-feth-ül Kebir 1/301) hadisi bu anlamda önem taşımaktadır.

Söz konusu ifadelerle rağmen İslâm ülkelerinin senelerden beri darmadağın gözükme ve birbirlerinin aleyhlerinde bulunacak kadar ileri gitmelerinin son bulmasının çarelerinden biri de finansal alanlarda da ortak hareket etmelerinden geçmektedir. Gerek ekonomik gerekse de sosyal anlamda ülke halklarının refaha kavuşmaları finansal yardımlaşma ve koordinasyonu ile mümkün olacaktır. Bu finansal sistemin de cazibe unsuru olabilmesi için, sistemin ortak paydası olan İslâm prensipleri ile şekillenmiş olması gerekmektedir.

Bununla birlikte küreselleşen dünyada Müslüman nüfusunun dünyanın dört bir tarafına yayılmış olması ve ülkelerin dini kaygılardan dolayı sisteme dâhil edemedikleri fonları yönlendirmeleri, İslâm dini kaidelerine göre yapılmış olan İslâmî finansal sistem uygulamalarını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma ile mevcut İslâmî finansal sisteminin işleyişine ilişkin temel değerler tekrar gözden geçirilmekte ve sistemin yoluna emin adımlarla devam edebilmesi için, açıklayıcı ve alternatif bir söylemi olan İslam finansın temel aksiyomlarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1. İslam Finansının Tanımı ve Gelişimi

1.1. Tanım

İslâm ekonomisi; ortaya çıkan ekonomik problemler ile insanın ekonomik yaşam şartlarının İslâm dini esasında incelenmesi için yürütülen yapılandırılmış bir çaba olmakla birlikte üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetlerinde uygulanabilecek politikalar ile bunları faaliyete geçirecek olan müesseselerin alt yapılarının nasıl olması gerektiğini ve teorik olarak disiplin haline getirilmesi için gerekli bilimsel ortamın oluşturulmasını hedefleyen bir modeldir (Zaim, 1992: 46). Bu tanıma bakıldığında İslâmî finansal sistemin, İslâm ekonomisinin bir alt bileşeni olarak düşünülmesi gerektiği ifade edilebilir.

Bununla birlikte yine de İslâmî finansı; her çeşit finansal oluşumların İslâm dininin prensiplerine uygun olarak gerçekleşmesini salık veren bir sistem olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Faizin haram oluşuna karşı bir tepki hareketi olarak görülen İslâmî finansal sistem, genel olarak düşünüldüğünde de İslâm’ın ahlâkî ilkelerine göre finansal faaliyetlerin gerçekleşmesi için kurgulanmış bit finansal yapı olarak görülebilir. (Serpam, 2013:3). Faiz;

paranın el değiştirilmesi neticesinde taraflar arasında gündeme gelen bir irattır. Reel ekonomiye bu hali ile herhangi bir şekilde katkısı olmaz. Söz konusu olan sermaye, reel ekonomik faaliyetlerde kullanılır ve bunun neticesinde insanların ihtiyaçlarını gidermek amacı ile ticari faaliyetlere konu olursa helal bir kazanç kapısı olmuş olur. Geleneksel bankalar ellerindeki sıcak parayı, para olarak kullanarak faiz geliri elde ederler. Katılım bankaları ise ellerine geçen fonları reel ekonomik sistemde görev alan girişimcilerle ortaklık kurarak bu işlemler neticesinde elde ettikleri kârları, gelir olarak değerlendirirler. Bu gelirler de bu sisteme sermaye tedarik edenlere kâr payı olarak dağıtılır.

Ortaya çıkış aşamasında finansal faaliyetlerin dinî referanslara göre gerçekleşmesi gerektiğini savunan bu sistem, daha sonraki aşamalarda küreselleşen dünyada atıl olarak bulunan fonların genel finansal sistem içine aktarılmasını gerçekleştirmek için de bir görev yüklenmiştir. (Yakar, Kandır ve Önal, 2013:73).

Olması gereken bu durumunun yanında, özellikle İslâmî bankacılık uygulamalarında ciddi eleştirilen konuların olduğunu da burada ifade etmek gerekir. Yapılan araştırmaya göre bu bankaların dinen yasak olduğu konusunda ittifak sağlanan uygulamalara en düşük oranda yer verirken ihtilâflı konulara daha ziyade yer vermektedirler. Kâr/zarar ortaklığı esasına göre yapılan işlemler bankacılık faaliyetlerinin içerisindeki yoğunluğu %2’ler seviyesinde gözükmektedir (Terzi, 2013:73).

Yine Terzi (2013:73), bu bankalar ile geleneksel bankalar arasındaki farklılıkların sadece literatürde ifade edildiğini, uygulamada pek farkın kalmadığını, tek farkın bu bankalarda baş örtülü çalışanlar olduğu, meselenin ise kitaba uymak değil kitabına uydurmak olduğunu ifade etmiştir.

Diğer taraftan geleneksel bankaların bünyelerinde, İslâmî banka pencerelerinin olması bu bankaların pür İslâmî banka uygulamaları yapmadıkları anlamına da gelebilmektedir. Çünkü bu pencerelerle elde edilen fonların nerelerde kullanıldıkları tartışma götürülecek bir konudur. Özellikle İslâmî finans sisteminin yürürlükte olduğu devletlerin şeriatla yönetiliyor olup olmaması bu sisteme kuşku ile bakılmasına sebep olabilmektedir (Çürük, 2013:172).

İslâmî finans uygulamalarında en çok eleştirilen konuların başında denetim konusu gelmektedir. Her ülkenin kendi yasal düzenlemeleri ve bu sistemin kuruluşlarının kendi denetim organlarınınca denetimlerinin tek taraflı yapılması, denetimin keyfilikini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da İslâmî finans uygulamalarının İslâmî çerçevede gerçekleşip gerçekleşmediği şüphesini artırmaktadır (Battal, 2009:6).

1.2. Tarihsel Gelişimi

Günümüz şartlarında İslâmî finansal sistemin ilk tohumları 19. yüzyılın ikinci yarısında atılmaya başlamıştır. Fikir temelinde bu çıkışı açanlar Pakistanlı bilim adamlarıdır. İslâmî bankacılık konusunda ilk araştırmayı gerçekleştiren bilim adamı profesyonel iktisatçı olan Muhammed Uzair olmuştur (Akin, 1986:113). Bu fikirsal akımı, yine aynı ülkenin batı kesiminde mudaraba sistemine göre faaliyet gösteren bir kooperatif tüzel kişiliğine göre kurulan banka takip etmiştir (Türker, 2010; 11).

Bu gelişmelerden hareketle İslâm finans sisteminin ilk uygulamalarının bankacılık teori ve uygulamaları ile olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zamanla sigortacılık ve sermaye

alanlarında ortaya çıkan çeşitli finansal araçlarla İslâmî finans sistemi zenginlik ve derinlik kazanarak finansal yapı içerisinde ayrıcalıklı bir özelliğe sahip olmaya başlamıştır (Çürük, 2013:79).

1960'lı yıllarda bazı Arap ülkelerinde finansal piyasaların alt grubu görünümünde ortaya çıkmış ve İslâm hukukuna göre uygun olan finansal faaliyetleri ile bir seçenek oluşturmuştur. Zaman içerisinde uygulandığı ülkelerde bir değer oluşturmaya rağmen ülkelerin siyasi sorunları sebebi ile bu etkilerin ölçülerek ifade edilmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte son dönemlerde İslâmî finansal faaliyetler; HSBC, Lloyds TSB, Citibank, ANZ Bank, Barclays Capital, Credit Suisse gibi meşhur çok uluslu finansal kurumlarda da kendine yer bulmuştur (Ahmed, 2010: 309).

Ahmad El-Naggar liderliğinde uygulamaya konulan ve 1963 yılında kurularak tekstil endüstrisini fonlamak için kurulan Nil civarındaki Mit Gamr'daki banka, ilk İslâm bankası olarak bilinmektedir. Bu banka çalışmaya başlamasıyla birlikte hızla şubeleşerek katılımcılarına faaliyet konularının çeşitliliği sebebi ile yüksek kârlar sağlamıştır (Akın, 1986:113). Bu uygulamanın temelini takâfûl sistemi oluşturmakta ve daha çok da risk sermayesi adı verilen "venture-capital" ile "para vakfi" bileşimi olarak özgün bir uygulama olarak faaliyet göstermiştir. Bu yapı; bankacılık, ticari ortaklık (kâr ve zarar ortaklığı), tekâfûl (şigorta), "barter" (takas), "icare" (leasing) vb. finansman metotlarını da barındırmıştır. Bu sistemde mudilere herhangi bir şekilde faiz ödemesi yapılmamış sadece küçük çaplı karz-ı hasen anlamındaki kredi uygulamalarından faydalanmalarına imkân tanınmıştır (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37). Fakat her yenilik gibi bu uygulamanın da karşı çıkanları olmuş ve 1977 yılında bu yapılanmanın faaliyetleri sonlandırılmıştır (Akın, 1986:113).

Mit Gamr uygulamasına benzer bir uygulamanın Bangladeş'te de hayata geçirildiğine dair yazında bilgiler mevcuttur. Ancak bu uygulamanın güncel anlamdaki İslâmî bankalardan ziyade mikro finansal uygulamalar olarak görülmesi yerinde olacaktır. (Türker, 2010; 11).

Bunlarla birlikte bankacılık sisteminin, İslâm finansal yapı içinde reel ekonomiye destek sağlama amacı ile İslâmî bankacılık uygulamaları İslâm coğrafyasında hayata geçirilmeye başlamıştır. Bilhassa 1975'te faaliyete geçen Dubai İslâm Bankası'nın sanayi, tarım ve emlak gibi önemli konularda finansman tedarik etmesi aslında İslâm bankacılık sisteminin ilk somut örneği olarak değerlendirilmektedir. Bu banka, tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların ellerindeki fonları toplayarak banka bünyesinde sermaye teşekkülü oluşturmaktadır. Bunları verimli reel sektörlerle ortaklık kurup transfer ederek dönem sonunda sektörlerin kârlarından alınan kâr payları ile mudilerine kâr payı dağıtmaktadır.

Bu hareketin dünya genelinde sesini duyuran ilk uluslararası kuruluşunun İslâm Kalkınma Bankası olduğu ifade edilmektedir. Bu banka Ekim 1975'de Cidde'de kurulmuştur. Bu kurum, İslâm ülkeleri arasında ticareti artırmak, gelişme sürecine girmiş ülkelerin projelerini desteklemek, bu ülkelerin uygulamak istedikleri kamu yatırımı projelerine finansal kaynak sağlamak, eğitim ve araştırma gayretlerine yardımcı olmak gibi ülkelerin yapısal yatırımların finansmanını gündemine almıştır. Bu bankanın faaliyete geçmesi, İslâm bankacılığının gelişmesi ve sayısının artması için temel itici güç olmuştur. (Türker, 2010; 11). Çalışma modeli olarak, temelde klasik batı bankalarını dikkate almış olan İslâm Kalkınma Bankası İslâm Konferansı Teşkilatına üye olan ülkelerin kalkınma hamlelerine temelde destek sunan bir kuruluş hüviyetine sahiptir (Ece, 2011:3).

Bankacılık alanında ve İslâmî finans uygulamalarının bilimsel alt yapısının oluşturulmasında öncülük yapan Pakistan'da, siyasi gelişmeler sebebi ile yapılanma sorunu yaşanmış

ancak 1983 yılında İslâmî bankacılık sisteminin uygulanması için girişimler başlatılmıştır (Akın, 1986:113).

Bu temel etkileşim neticesinde Tablo. 1'deki İslâmî Bankalar kurulmaya başlamıştır.

Tablo-1: İslâmî Bankaların Kuruluşu

Tarih	Kuruluş Adı
1975	Dubai İslâm Bankası
1977	Kuweyt Finance House
1977	Faisal İslâm Bankası (Mısır)
1978	Faisal İslâm Bankası (Sudan)
1981	Bahreyn İslâm Bankası
1981	Al-Baraka Grubu
1983	Katar İslâm Bankası
1984	Al Rajhi Banking and Investment Corporation (İslâmî bankacılık lisansı aldı.)

Kaynak: (Türker, 2010; 12).

İslâm bankacılık uygulamalarının gerçekleştiği ülkelerde faaliyetlerin kapsam ve miktarları referans kaynakların yorumundaki farklılıklar sebebi ile çeşitlilik gösterebilmektedir. İran ve Sudan'ın yer aldığı katı din kurallarına bağlı olarak uygulandığı bu uç ile Pakistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ile Endonezya'nın yer aldığı diğer bir uç ve bu uçlar arasında şekillenen diğer ülkeler sadece bankacılık uygulamalarını İslâmî bankacılık çatısı altında gerçekleştirmektedirler. Referans kaynakların aynı olduğu halde bu farklılıkların olması ise; dinî anlayışların, coğrafi ve sosyal yaşam durumlarına göre farklı çözüm üretmelerinden kaynaklanan bir zenginliktir. Bu durum da zaten Kur'an'ın son semavi kitap olmasının bir özelliğidir. Çünkü Kur'an'ın ayetleri vecizdir. Tıpkı bir incir çekirdeğinin içinde odun, budak, yaprak, dal, çiçek ve meyve olduğu gibi. Kur'an'ın, zaman ihtiyaçla- dıkça gençleşmesi bu anlama gelmektedir.

Diğer taraftan İslâmî bankacılık uygulamalarının başarısını ve geleceğini öngören bazı geleneksel uluslararası bankalar (HSBC, Citibank gibi) bünyeleri içerisinde İslâmî bankacılık uygulamalarına yer vermişler, İngiltere, İsviçre, ABD gibi ülkelere de bu anlamda yatırımlar gerçekleştirmişlerdir (Ece, 2011:3). Aşağıdaki Tablo 2'de küresel olarak dünyaya yayılmış İslâmî bankaların kurulduğu ülkeler ve sayıları verilmiştir.

Tablo-2: Batı Ülkelerindeki ve Offshore Merkezlerdeki İslâmî Banka Sayıları

Ülke	Sayı
İngiltere	22
ABD	10
Avusturalya	4
İsviçre	4
Fransa	3
Kanada	1
Cayman Adaları	1
Almanya	1
İrlanda	1
Lüksemburg	1
Rusya	1

Kaynak: Islamic Finance 2013:4.

Yukarıda İslâmî finansal sistemin gelişmesi ifade edilirken İslâmî bankacılık uygulamalarının gelişimi nazara verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3’de ise diğer İslâmî finansal sistemdeki gelişmeler ana hatları ile yer almaktadır.

Tablo-3: İslâmî Finansın Gelişim Evreleri

Tarih	Konu	Özellik
1970	Iraklı bir âlim olan Baqir Al Sadr, 1970’de Kuveyt’te yayımlanan “İslâm’da Faizsiz Bankacılık” kitabını yayınlamıştır.	Mudaraba usulü ile mudilerin bankanın kârlarına, bankaların da destekledikleri girişimlerin kârlarına ortak olabileceği gündeme gelmiştir.
1970	Ürdünlü Sami Homoud ise, 1970’lerde asimetrik risk problemini ele almıştır.	Murabahanın İslâmî bankacılık sisteminde önemli bir rol oynayabileceğini vurgulanmıştır.
1980’ler	İslâm iktisatçıları kısa vadeli murabaha finansmanına fazla yoğunlaşma olmasını ve bu yüzden de kalkınmayı destekleyen uzun vadeli fonlamanın yeterince yapılamamasını eleştirmişlerdir.	“İcara” yöntemiyle daha uzun vadeli fonlar sunulmaya başlanmıştır. Büyük ölçekli altyapı yatırımlarında “istisna” yönteminin kullanılması savunulmuştur.
1981	Dar Al-Maar Al-İslâmî Cenevre’de kurulmuştur.	Özel sektör projelerini destekleme.
1983	Bank Negara Malaysia (BNM - Malezya Merkez Bankası), Malezya’da kurulan ilk İslâmî banka.	Bu bankanın devlete faizsiz kısa vadeli borç verebilmesi için ilk defa faizsiz devlete ait menkul kıymet ihraç edilmiştir.
1990’lar	Bireysel bankacılık faaliyet çeşitlendirilmesi. Geleneksel bankaların İslâmî banka uygulamalarına bünyelerinde yer vermeleri.	Taahhüt ve mesken finansmanı ile kredi kartı uygulamalarına yer vermeye başlanmıştır. HSBC, Citibank bünyesinde İslâmî prensiplere göre kurulan bankalar.
1993	Para piyasası rehberi yayınlandı.	İslâmî bankalar arası para hareketlerinin nasıl işleyeceği hakkında.
1994	İslâmî Bankalar Arası Para Piyasası Kuala Lumpur’da açılmıştır.	Bu piyasada “mudaraba interbank investments” (MII) adı verilen kağıtlar alınıp satılmıştır. Fon açığı olan kuruluşlar, fon fazlası olan kuruluşlardan fon tedarik etme imkânına kavuşmuşlardır.
1996	İslâmî Piyasa Minimum gösterge oranı ilk olarak belirlenmiştir.	Bu gösterge zorunlu olmayıp fon tedarik edenler için getiri oranının belirlenmesinde bu göstergeden faydalanılmıştır.
1996	Bahreyn bazlı Islamic Investment Company of the Gulf tarafından, 1 milyar dolarlık İslâm Konferansı Örgütü Altyapı Fonu’nu (OIC Infrastructure Fund) kurulmuştur.	Bu fonla altyapı projeleri, “istisna” ve “murabaha” teknikleri kullanılarak kısmen finanse edilmeye başlanmıştır.
1996	Malezya’da endeks oluşturulmuş.	İlk İslâmî endeks olma özelliğini taşımaktadır.
2001	Bahreyn Merkez Bankası bono ihraç etmiştir.	İlk İslâmî kurallara uygun Körfez Devlet Bonusu (Sukuk Salam Securities) olmuştur. Diğer taraftan genelde İslâm’ın cevaz vermediği konularda faaliyet göstermeyen ortaklıkların hisse senetlerine yatırım yapılması uygun görülmüştür.
1994-2001	120 adet fon idaresi kurulmuştur.	Genelde hisse senedi, emtia, leasing ve ticaretle ilişkili konulardaki fonlardan oluşmaktadır. Bunlardan hisse senedi fonları haricinde kalanlar daha az riskli olup, hisse senedi fonları ise geleneksel yatırım fonları gibi daha yüksek risk taşımaktadır.

Kaynak: (Türker, 2010; 12-14).

Yukarıdaki gelişmeler belirli tarih aralıkları ile ürün, kurum ve bölgesel anlamda Tablo-4’de gösterilmiştir.

Tablo-4: İslâmî Finansal Sistemin Ürün, Kurum ve Coğrafi Olarak Gelişimi

	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-
Ürünler	-Tasarruf Bankaları Ürünleri: Karz-ı Hasen Mudaraba Muşaraka	-Ticari Banka Ürünleri: Karz-ı Hasen Mudaraba Muşaraka Murabaha Salam	-Ticari Banka Ürünleri -İslami Sigortacılık Ürünleri Genel ve Aile Takafülü	-Ticari Banka Ürünleri -İslami Sigortacılık Ürünleri -Yatırım Fonları -İslami Bonolar -Hisse Senetleri	-Ticari Banka Ürünleri -İslami Sigortacılık Ürünleri -Yatırım Fonları -Bonolar -Hisse Senetleri -Yapılandırılmış Ürünler
Kurumlar	-Tasarruf Bankaları	-Ticari Bankalar	-Ticari Bankalar -Sigorta Şirketleri -Yatırım Kurumları	-Ticari Bankalar -Sigorta Şirketleri -Yatırım Kurumları -Portföy Yönetim Şirketleri -Aracı Kurumlar	-Ticari ve Yatırım Bankaları -Sigorta Şirketleri -Yatırım Kurumları -Portföy Yönetim Şirketleri -Aracı Kurumlar -E-Ticaret
Bölge	-Körfez Arap Ülkeleri -Orta Doğu	-Körfez Arap Ülkeleri -Orta Doğu	-Körfez Arap Ülkeleri -Orta Doğu -Asya -Pasifik	-Körfez Arap Ülkeleri -Orta Doğu -Asya -Pasifik	-Körfez Arap Ülkeleri -Orta Doğu -Asya -Pasifik -Avrupa -Amerika

Kaynak: (Altaş, 2008: 18).

2. Literatür Taraması

İslâmî finansın genel felsefesi ve ideolojik arka planına ait yapılan çalışmaların temelinde; bu yapının fikirselsel alt yapısının oluşturulması ve faaliyet sürecinin her aşamasında özüm-senmesi gereken temel aksiyomları nazara vermek yatmaktadır.

Dünyanın gelmiş olduğu küresel finansal sistemde ciddi sorunlar yaşamasının temelinde kapitalist sistemin felsefî temelleri yatmaktadır. İslâmî finansal sistem de bu yapıya karşı gösterilen bir tepkisel hareket olarak nitelendirilirse elbette ki İslâmî finansal sistemin temel felsefî değerleri (aksiyomlar) sürekli olarak hatırlanması gereken bir değerler bütünü

olarak kendini gösterir.

Diğer taraftan da küresel finansal sistemde yerini alan ve varlığını kabul ettiren bu sistem, rekabet şartları ve varlık mücadelesi sebebi ile temel İslâmî değerlerden uzaklaşarak kapitalist zihniyetin değerlerine doğru bir kayma olduğu gözlemlenmektedir (Yardımcıoğlu ve Ülev, 2014:119).

Bu konuda yapılan çalışmalardan olan Akın (1986)’ın “Faizsiz Bankacılık Ve Kalkınma” adlı kitabında bu temel aksiyomları; tevhit (birlik), denge, serbest irade ve sorumluluk olarak belirtmiştir.

IFSB-3 (2006)’ün üçüncü bölümünde her İslâmî finansal kurumun İslâm hukuku çerçevesinde fonksiyonlarını yerine getirmesi mecburiyeti ifade edilmiştir.

Asutay (2007)’deki “Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistemik Anlayışı” isimli çalışmasında ise bu kavramlar; tevhit, adalet, ihsan, farz, rububiyet, tezkiye, hilafet, ihtiyar ve şeriatın maksatları şeklinde ifade edilmiştir.

Hurşid Ahmed (2011) ise İslâmî finans sisteminin aksiyomlarını tevhit, rububiyet, hilafet ve tezkiye kavramları ile temellendirmektedir.

Bu konudaki en kapsamlı temel aksiyomları belirleyip yayınlayan kuruluş ise Uluslararası İslâmî Finans için İslâm Hukuku Araştırmaları Akademisi (ISRA) (2011) olmuştur. Bu yaklaşımda İslâmî finansal sistemin temel aksiyomları; tevhit, rububiyet, hilafet, tezkiye, adalet, ihsan, farz, ihtiyar, risalet, ahiret, kefalet ve felah kavramları olarak ifade edilmiştir.

Sili ve Çürük (2013)’ün birlikte yaptıkları çalışmada ise ISRA’nın öngördüğü aksiyomlar dikkate alınarak “Bir İdeal Toplum Bileşeni Olarak İslam’ın Temel Ekonomik İlkeleri” adlı yazın ortaya çıkarılmıştır.

Ancak Sili ve Çürük, Asutay (2008)’a atıfla belirttikleri aksiyomlarda Şeriatın maksatları aksiyomuna yer vermemişlerdir. Halbuki Asutay (2007)’deki çalışmasında, bu aksiyomu da belirtmiştir.

Nitekim, Yardımcıoğlu ve Ülev (2014) “İslam Ekonomisine Politik İktisadi Bir Yaklaşım: Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistemik Anlayışı” adlı çeviri çalışmalarında Asutay (2007)’in çalışmasında belirtmiş olduğu dokuz aksiyomu esas almışlardır.

Erkan (2015) ise Asutay’ın (2012) çalışmasına atıfla İslâmî finansal sistemin uygulamalarındaki başarısızlık sebeplerini, temel aksiyomlardan taviz verilmesi olarak ifade etmiştir.

3. İslâmî Finansal Sistemin Temel Aksiyomları

Aksiyomun kelime anlamı; bir oluşumun en temel felsefî değerleri olup diğer fikirlerin de bu değerlerin varlığına bağlı olduğu temel önermedir (Dede ve Karakuş, 2014, s.52). Başka bir tanım ise; bir mantıksal sistemde başka önermelerin ortaya çıkabilmesi için ihtiyaç duyulan, yeni önermelerin üretilmesinin başlangıç noktası olarak dikkate alınan ve doğruluğu tartışılmayan önerme ya da önermelerdir (Demir ve Acar, 1992, s. 21).

Aksiyomun en önemli özelliği belirli bir sonucu elde etmek için belli önermelerin gereklerine göre hareket edilmesinin mecburi olmasıdır. Ancak İslâmî aksiyomlar; mantıksal bir aksiyom olmaktan daha ziyade din referanslı olması yönüyle hem İslâmî finansal sistem felsefesinin temelini oluşturmakta, hem her an yaşama taşınması gereken değerler olarak

görülmekte hem de gerçekleştirilmesi gereken hedefler olarak bilinmektedir.

Dünyada cari olan bütün ekonomik sistemlerin temelinde mutlaka çeşitli referanslara göre şekillenmiş felsefi olgular yatar. Eğer bir ekonomik sistem din merkezli bir hareket ise o sistemin şekillenmesini sağlayan felsefi alt yapı da dini kaynaklara göre olacaktır. Gerek ekonomi gerek onun alt birimi olan finansal sistemlerin ortaya çıkması, uygulanması ve sürdürülmesini sağlayacak olan bu fikirselsel arka plana İslâm ekonomisinin temel aksiyomları adı verilir (İşler ve Yılmaz, 2011: 11). Çıkış noktası din kaynaklı olan bu aksiyomların yorum ve uygulamasında diğer kaynakların olumlu ya da olumsuz etkilerinin olacağı da göz ardı edilmemelidir. Bu aksiyomları nazara verirken sadece dini konularda gerekli bilgiye sahip olmanın yeterli olmadığı, bunun yanında iktisat bilimi başta olmak üzere diğer bilim dalları ile zenginleşmiş bir bakış açısının şekillenmesi gerekmektedir. Fakat her hâlükârda en temelde olması gereken temel dinamiğin, dini salabet olduğu kabul edilmelidir (Akın, 1986:14).

Hem kapitalist sisteme karşı bir alternatif ve çözüm olması hem de İslâm dininin finansal alanlara da taşınması gereken prensiplerinin yaşanılır ve uygulanabilir olduğunu göstermek için İslâmî finansal sistemin temelindeki aksiyomların hatırlanması gerekir. Çünkü bu aksiyomların varlığı hem sistemin hem de İslâm dininin geleceğini ilgilendirmektedir. Çünkü Bakır (2014)'te yaptığı "Peygamber (a.s.)'in Gönderiliş Felsefesi" adlı çalışmasında yukarıdaki değerlere benzer aksiyomları nazara vererek adeta İslâmî Finansal hareketin bir de tebliğ yönünün olabileceğini ifade etmektedir.

Diğer taraftan da "Bir şeyin ortaya çıkması o netice ile ilgili bütün şartların aynı anda gerçekleşmesi ile olur" (Badıllı, 2011:701) İslâmî prensibi de aksiyomun açıklaması olarak ifade edilebilir.

Aslında açıklanacak olan bu aksiyomların hedefinde, "İslâmî Ekonomik İnsan Modeli'nin şekillendirilmesi vardır. Bu insan modeli, Allah-kul-kâinat etkileşimine göre bütün olayları yorumlar, kendinin sıradan bir varlık değil her şeyi ile hesaba çekilecek bir misafir olarak görür. Yaşam standartlarını belirlerken Allah'ın emir ve yasaklarını kendine referans olarak alır. Yaşamını bu bakış açısına göre şekillendirmek isteyen insanın elbette ki finansal faaliyetlerini bu yaşam standartlarından arındırması düşünülemez (Çürük, 2013: 7). Çünkü İslâmiyet yaşamın her alanına prensipler koyan bir din niteliğine sahiptir. Ekonomik yaşamın bir kısmını oluşturan finansal faaliyetlerin de bu çerçeveden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Çünkü insan; "Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür" (Zilzal, 99:7-8) ayeti gereğince yaşamının her anının hesabını verecektir. Ekonomik yaşamda finansal faaliyetlerden kopuk yaşamak mümkün olmadığına göre bu yaşam alanının kriterlerini de belirlemek gerekmektedir. Özellikle küreselleşen dünyada, küresel sermaye hareketlerinden faydalanarak reel ekonomiyi canlandırmanın yolu finansal piyasalarda dinin gerekli kıldığı ilkelere göre aktif rol oynamaktan geçer.

Diğer taraftan İslâmî finansal sistemin, küresel finansal sistem içinde uyguladığı finansal araçlarda ve hedeflerinde bir erozyon olduğu da görülmektedir. Bunlar Erkan (2015:132-135)'in çevirisi olan Asutay (2012)'in makalesine göre aşağıda ifade edilmiştir.

- İslâmî finansal sistem konvansiyonel finansal sistemle iç içedir. Konvansiyonel sistemin parasal operasyonlarından ve ekonominin iş çevrimlerinden etkilenmektedir.

- Konvansiyonel ürün geliştirme mühendislerince üretilen finansal araçlar İslâmî finansal sistem alanlarına taşınınca konvansiyonel sistemin kusurları, İslâmî finans uygulamalarınca özümserenerek konvansiyonel sisteme yakınlaşma meydana gelmiştir.

- Varlık temelli finansman uygulamalarına göre borç esaslı finansmanın yoğunluğu artış eğilimine girmiştir.

- Kalkınma amaçlı finansman uygulamalarının varlığı sorgulanır duruma gelmiştir.

- Sosyal yaşamdaki amaçlarını yerine getirme hedefini tam gerçekleştirememiştir.

- İslâmî finans uygulamalarında görev alan kurumsal yönetim performanslarındaki başarı düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Erkan (2015) çalışmasında bu başkalaşımın temel sebeplerini, sistemin aksiyomlarının etkisini göstermemesine bağlamaktadır.

Aşağıda, yukarıda isimleri ile belirtilen İslâmî finansal sistemin temel aksiyomları ana hatları ile ifade edilecektir.

2.1.Tevhit

Bütün peygamberlerin ortak davaları bu tevhit aksiyomudur (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1:153). Çünkü "Allah, kendisine ortak koşulmasını elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse derin bir sapıklığa sapmış olur" (Nisa, 4:116) ayeti bu önemli hususu ifade etmektedir.

Mezkûr olan ayet ve hadis de göstermektedir ki tevhit aksiyomu her şeyin başıdır. Hatta bütün yaratılmışların varlığı, devamı ve bekası bu inanca bağlıdır. Tevhit; Allah'ın mutlak kudret ve iradesi ile her şeyi yarattığının bilinmesi, kulları olarak bütün insanların yaratılışlarında ortak ve evrensel yeri gereği eşit statüye sahip olunduğunun kabul edilmesidir (Faruki, 1998: 45). Sili ve Çürük (2013:115) bu kavramın Bikun (2004)'dan alıntı ile insan yaşamının dinî, siyasî, sosyal ve ekonomik kısımlarının birbirlerinden kopuk düşünülme-yeceği anlamını da ihtiva ettiğini belirtmişlerdir.

Bunlarla birlikte aşağıdaki bütün aksiyomların da bu tevhit ölçeğine göre birlikte bulunmasını zaruri kılar. Bunların birinin olup diğerinin olmaması düşünülemez. Zaten aksiyom bir şeyin varlığı için elzem olan olgu demektir. Diğer aksiyomların aksiyomu da bu aksiyomdur. Bu sebeptendir ki tevhit aksiyomunun bu etkisini kullanarak her Cuma günü "Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlarla yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor" (Nahl, 16:90) ayeti insanlara hatırlatılır.

Bununla birlikte her bir aksiyom, diğer aksiyomların aynı zamanda vazgeçilmez aksiyomudur. Çünkü bir şeyin var olması her şartın aynı anda mevcudiyetine bağlıdır. Fakat bir neticenin yok olması bir temel niteliğin yok olmasına bağlıdır. Bu durumda bütün aksiyomlar tevhit edilerek -birleştirilerek, ayırım gözetmeksizin- uygulanıyor olması gerekir.

Bütün âlemler ve bunların içindeki her çeşit varlıklar ve bu varlıkları şekillendiren her

türlü en temel taşlar, bir olan Allah'ın müsaadesi ile var olmakta, fonksiyonunu görmekte ve O'nun gösterdiği çerçevede hareket etmektedirler. O'nun plan ve uygulaması her şeyi ihata etmiştir. Bu gerçeği *“Göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin olan, çocuk edinmeyen, hükümranlıkta ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyen ve dünyaları uyarmak üzere kuluna hakkı batıldan ayırt eden Kuran'ı indiren Allah yücelerin yücesidir”* (Furkan, 25:2) ayeti ifade etmektedir.

İslâm dininin dünyevi bütün muamelatı; tevhit ve Allah'ın birliği konusuna dayanmaktadır. Bu aksiyom, Allah'ın tek yaratıcı olduğunu ondan başka her şeyin ise yaratılmış olarak aynı statüde olduğunu gösterir. Bu düşünce sistemi de insanların eşit haklara sahip olduğunu ve onlara adaletle muamele edilmesini salık verir (Nagvi, 1994: 26).

Tevhidin ayrıca; bir olan Allah'tan gelen insanların, ancak birlikte hareket ederek her şeye gücü yeten Allah'ın yardımını çekebilecek bir ortam oluşturması gerekliliğini de ifade etmektedir (Ahmad 2003: 193).

2.2. Denge (Adalet)

Evrende var edilmiş her şey iç ve dış sistemlerle birlikte varlığını sürdürmektedir. Bu sistemlerin her birisi ise; çok hassas ölçülerle işlevlerini yapmaktadırlar. Bu ahenginin en önemli şartı; işte bu denge ya da adalet aksiyomudur. Bu aksiyom *“Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adaletle tutun ve eksik tartmayın”* (Rahman, 55:7-9) ayetinde bu husus ısrarla söz edilmiştir. Her şeyin devamının en temel dinamiği bu dengedir.

İşte Allah da kâinat genişliğinde cari olan bu prensibi insanların bütün faaliyetlerinde uygulamaları gerektiğini ifade etmektedir. Ekolojik hayattaki ölçülü düzgünlük, sosyal hayatta ve finansal hayatta da kendini göstermek zorundadır. İnsanlar arasında sosyal adaletin tesisi için gerekli olan yardımseverliğin de yaşanması gereken bir haslet olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır (Naqvi 1994: 267).

Bu aksiyom; Allah'ın başka ülkelerdeki zenginlik sebebi olan kaynakların adaletle paylaşılmasının formüllerini bulmak, hatta gelecek nesillerin de düşünülerek ekonomik kaynakların, ekonomik olarak değerlendirilmesini, israfın önlenmesini sağlamak olarak da anlamlandırılabilir (Yardımcıoğlu Ve Ülev, 2014: 124-125).

2.3. Serbest İrade

İnsanın en büyük niteliklerinden biri olan tercih yapabilme özelliği, insanın daima belli bir doğrular sistemi ile terbiye edilmesini zorunlu kılar. Sosyal yaşamda zıtlıklar iç içe geçmiş durumdadır. İyi-kötü, hayır-şer, günah-sevap, güzel-çirkin ve legal-illegal gibi durumlarla insanlar hep ikilemde kalabilir. Serbest iradenin herhangi bir değerler sistemi ile terbiye görmesi söz konusu olmazsa sosyal ve ekonomik hayatta huzur, adalet ve eşitlik olgularının ömürleri çok kısa olur. İnsanın bu serbest iradesinin İslâm dininin prensipleri ile şekillenmesi ile ortak bir hareket sahası olgunlaşacak ve finansal sistemle birlikte hareket etmek isteyen her insanın sisteme olan güveni ve uyum kapasitesi daha da kolay olacaktır.

Serbest iradenin varlığı ortak bir terbiye sisteminin olmasını kaçınılmaz kılar. Böyle bir sistem de ancak dinden süzülen kaide ve prensiplerdir. İşte insan; daima seçeneklerle baş başa kaldığı, özellikle de finansal sistemde daima piyasalarda kırılğanlıklar, iniş çıkışlar olduğu için bu serbest iradenin sadece şahsi çıkarlar için değil insanlığın çıkarlarına uygun kullanılması gerekir. Bu zorunluluk ise; İslâm dininin değerler sistemi ile finansal piyasada aktif olan bireylerin, yetişmesini zorunlu kılar.

İnsanın irade olarak serbest oluşu, onun gelişen ve değişen şartlarda gerekli olan yolları bulmasını, yeniliklere açık olmasını da kolaylaştırmaktadır (Naqvi 1994: 27).

Başarıların Allah'ın vergisi, başarısızlıkların da insanın gayretsizliğinden bilinmesi gerektiğini yani aksiyomlara uyulduğunda başarının ve hedeflerin gerçekleşmesinin önü açılacak, aksi takdirde de başarısızlık olursa da bunun sorumluluğu, iradesini aksiyomları uygulamakta tembellikten yana kullanan kişiler ait olacaktır.

2.4. Sorumluluk (Farz)

Mükellefiyet, yükümlülük kelimeleri ile de eş anlamlı olan sorumluluk eğer farz anlamındaki bir vecibe ise, insanın bunu ömrünün nihayetine kadar gerçekleştirmesi gerekir. Farz, bir hükmü belirleyip kati kılmak anlamına gelmekte olup dinin mükellefiyet sınırlarına girmiş her bir Müslümandan yapılmasını kesin ve bağlayıcı olarak istediği durumları ifade eden bir emirdir (DİA 12.cilt, 1995: 184).

Faizin Allah tarafından men edilmiş olması, insan için bunun herhangi bir şekilde yaşamında yer vermemesi için gayret göstermesi anlamına gelmektedir. Faiz uygulamaları yerine faizsiz ticari işlemleri ikame etmek de diğer bir sorumluluk olmakla birlikte finansal sistemdeki her yasak olgunun sistemden dışlanması sağlamak, yasak olmayıp insanlığın menfaatine olan her türlü paylaşımcı finansal faaliyetlerin de sistemde uygulanabilirliğini artırmak bu sorumluluğun gereğidir. Finansal sistemde kendine bu şekilde sorumluluk yüklediğini bilen fonlarını kullandıran, fonları temin eden ve bunlara aracılık edenler bunu bir farz vecibe olarak telakki ederlerse finansal faaliyetlerde hem bir ciddiyet hem de bir canlılık meydana gelir. Finansal sistemin doğası da bu ciddiyeti ve canlılığı gerekli kılar. Finansal sistemin varlığı ve devamı bu sorumluluk bilincinin varlığı ile doğru orantılıdır. Bu aksiyom, finansal hareketlerin her bir adımında insanı vicdanî muhasebeye tabi tutar. Bireyin kendine, Allah'a ve topluma karşı sorumlu olduğunu düşündürterek insanlığın menfaatine finansal faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin temeli oluşturulmuş olur.

Özellikle günümüz şartlarında bu sorumluluğun sınırları küreselleşen finansal sistem kadar genişlemiştir. Doğru atılması gereken adımın küresel sistemden faydalanan insanlar kadar kişiye sevap kazandırdığı, yanlış atılan bir adımın da küresel etkileşimde ne kadar mağduriyetler yaşanılacaksa o kadar günah kazandırdığı anlayışı bu aksiyomun yüklediği bilinçle mümkündür.

İnsan yaratılışı gereği medeni bir şekilde hayatını sürdürmek ister. Onun bu tabiatı, icatları ve keşifleri zorunlu kılmıştır. İşte bu zorunluluğu insanlığın menfaatine uygun gerçekleştirmekle insan tam anlamıyla insan olur. Gerçek insan modelinin niteliklerinden biri de gayretin sadece bireysel hedefler için değil insanlığın menfaati için sarf edilmesi iledir (Nursî, Hutbe-i Şamiye, 1990:55).

Çoğu insan toplulukları neme lazımdan dolayı helak olmuşlardır. “Biz zulmetmekte olan nice memleket halkını kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka toplumlar meydana getirdik” (Enbiya,21:11) ayeti bu durumu ifade etmektedir. Bir sistemin sürekliliği ve bekası o sistemin insanlık menfaatine uygun bir şekilde çalıştırılmasına bağlıdır.

Aksiyomlara uymanın bir sorumluluk, bir farz vecibe gibi düşünülmesini, bunların da insana ibadet sevabı kazandıracığı bilincine erilmesini bu aksiyom sağlar.

2.5. Rububiyet

Rububiyet, zerrelere gökyüzündeki cisimlere, samanyolu gibi galaksilerden mikro âlem denilen insan bedenindeki hücrelere, yeryüzündeki bahar mevsiminden fezadaki yıldız ordusuna kadar kendini gösteren ve Allah’ın farklı isimleri ile şekillenen bir İlâhî icraatın adıdır (Nursî, Şualar, 1992:609).

Rububiyet; Allah’ın her şeyi var oluş amacına uygun bir şekilde yarattığını ve varlığını devam ettirirken yine O’na muhtaç olunması ile bunun mümkün olabileceğini anlatan bir kavramdır. Yani var olurken, büyürken ve gelişirken Rab olan Allah’ın rububiyet prensibi ile bunun mümkün olabileceğinin anlaşılması her oluşumda Allah’ın taleplerine göre adım atılırsa başarının onun beraberinde geleceğini düşünülmesi gerekir. İslâmî finansal sistemin de bu terbiyeden istisna tutulması mümkün olmayacağına göre İslâm’ın çizdiği prensiplerle terbiye edilmiş bir sistem, hedefine ulaşmak için önemli bir alt yapıyı oluşturmuş olacaktır. Çünkü “Yardım isterseniz, Allah’ın koymuş olduğu dünya kanunlarına uygun hareket edilmesi gerekir. Yoksa yardım görmeyerek ret cevabı alınacaktır (Nursî, Divan-ı Harb-i Örfî, 1990:55) tespiti bu anlamda insanın başarı standartlarına göre hareket etmesini zorunlu kılar. Bunun için de İslâm dini, tevekküle ayrıca önem atfeder.

Yukarıda ifade edilen serbest irade aksiyomu burada devreye girerek, her şeyi ihata eden rububiyet tecellisinin, sistemin başarılı bir şekilde ilerleyebilmesi için finansal aktör olan her bir bireyin üzerine düşen görevini hakkıyla yapıp neticesini Allah’a havale etmesini sağlar. Çoğu Kur’an ayetleri de bu anlamda sonuçların Allah’ın vekil kılınarak istenmesini emretmektedir. “Allah’a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter” (Ahzab, 33:3) ayeti onlarca ayetlerden bir örnektir.

Allah’ın rububiyeti her yeri ihata ettiğine göre, bu tecelliden maksimum seviyede faydalanılmak isteniyorsa aksiyomların yerli yerince zamanında harekete geçirilmesi gerekir.

2.6. Hilafet

Allah’ın Kur’an’da bildirmiş olduğu şekilde bir hayat sisteminin, yaşamın her yönünde uygulanması görevinin insana verilmesi anlamına gelen bir vazifelendirmedir (DİA 12.cilt, 2012: 373). Bu aksiyom insanı sıradan bir vazifeli olmaktan çıkarır, baş sorumluluğu vazedar olduğu idrakine yükseltir. Başarının takım çalışması neticesine göre geldiği, başarısızlığın ise kendi sorumluluğunu yerine getirmemesinin sonucu olduğu bilincini veren bir aksiyomdur. Başarı standartlarını ve yollarını Kur’an ile talim eden Allah bunları uygulama görevini insana yüklemiştir. “Biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik, onlar, onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O gerçekten çok zalim

ve çok cahildir” (Ahzab, 33:3) ayetinin tefsirlerinde buradaki emanetten kastın dini tekliflerin tamamı olarak ifade edildiği de olmuştur. Ayetin verdiği nükteli bir anlam da, bir olgunun nasıl olacağı, başarının nasıl geleceği insana bildirildiği halde insanın bunu göz ardı ederse çok cahilce bir davranışta bulunacağı ve bu sayede de insanlara ilişkin işlemlerinde de çokça zalimlikler ortaya çıkacağı şeklinde ifade edilebilir.

Halifeliğin diğer bir anlamı da “ bir kimseden sonra gelen, birinin yerine geçmek” şeklindedir. Buna göre, insan bu dünyaya gelmeden önce dünyada idrakli bir varlık sınıfının var olup yaptıkları bozgunculukla insanlarla değiştirilmiş anlamını da taşımaktadır. Bunun için de insana halifelik sıfatı verilmiştir. (Nursî, İşarat-ül İ’caz, 1992:201). Bu halifelik niteliğinin sürdürülmesi ise insanın her konuda olduğu gibi finansal konularda da insanların zararına olmaksızın görevini ifa etmesi ile mümkün olacaktır. Aksi halde insan da aynı sonu paylaşmak zorunda kalacaktır.

Günümüz şartlarında bozgunculuğun büyük bir kısmı finansal kazanımlar ve konularda olmaktadır. Hatta finansal saldırı mekanizmaları bile finansal piyasalarda mevcuttur. Spekülatif beyanlar, manipülatif işlemler neticesinde bireyler ya da ülkeler anında finansal ya da ekonomik krizlere girebilmektedirler. İnsanın halifelik özelliği sayesinde her türlü illegal oluşumlara karşı dik durulmuş, istenmeyen durumlar ortaya çıkmışsa da bunun önlemleri alınmış olacaktır.

Aksiyomların gelecek nesillere aktarılması amacıyla aksiyomların yaşanılır kılınması ve telkin edilmesi bu halifelik aksiyomu ile sağlanmaktadır.

2.7. Tezkiye

İnsanın en temel özelliklerinden biri de “Rabbimin merhameti olmadıkça, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder (Yusuf, 12: 53) ayetine göre nefsin, sürekli kötülük senaryoları ile insanı tuzağa düşürmek istemesidir. Fakat bu durum mutlak anlamda değildir. Bu durumdaki nefsin; bir tasfiye işlemine tabi tutularak temizlenmesi ve hak, doğru, hayır gibi pozitif fiillerle de desteklenmesi için tezkiyeye adı verilen (DİA 41.cilt, 2012: 77) işleme muhatap kılınması gerekir.

Tezkiye; insanı iç muhasebeye götürür ve insana uyanıklık hali kazandırır. Çünkü insan daima bir şekilde alış verişte bulunmakta ve daha çok da bu konularda sınava tabi tutulmaktadır. Böyle olunca da insan nefsi ile sürekli baş başa kalmaktadır. “Senin en zararlı düşmanın, nefsendir” (el-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 1:143) hadisi bu nazik durumu ifade etmektedir.

İnsanın bu anlamdaki iç arınması, insanı finansal faaliyetlerinde doğruya göre yaşamayı ve mükemmeli yakalamayı da beraberinde getirir. İnsanın kendini tanıyarak İslâm’a uygun özelliklerini mükemmele taşımak, aykırı olanların yerine de olması gereken erdemlerle donatılması ile kişisel gelişimini tamamlamak için bu tezkiyeyi daima yaşaması gerekir. Bu da atılan her adımın, gerçekleştirilen her fiilin dindeki yerini sorgulamak anlamına geleceğinden insanı “Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol” (Hud, 11:112) ayetindeki titizliğin gündeme alınmasını zaruri hale getirecektir. Ki bu ayetin özelliğindedir ki Hz. Peygamber (a.s.m); “Hûd Süresi beni ihtiyarlattı” (el-Hâkim, el-Müstedrek, 2:343) ifadesini kullanmıştır.

Kapitalist sistemin zihniyet kırıntıları ile uygulamaya konulan finansal araçları tekrar şeriatın ölçüleri ile değerlendirip finansal uygulamaların şeriat ölçülerine göre gerçekleşmesini sağlamak da tezkiye olarak düşünülmelidir. Aynı şekilde çalışma prensipleri ile finansal ilişkilerin de arınmasını gerçekleştirerek kâmil insan sıfatına haiz insan kaynaklarını oluşturmanın gerekliliği de bu tezkiye aksiyomunun içeriğinde düşünülmelidir (Yardımcıoğlu ve Ülev, 2014:135).

Bu aksiyom aynı zamanda aksiyomların işlerliğinin sürekli gözden geçirilerek aksayan yönlerinin ortadan kaldırılarak aksiyomların sinerjisinden faydalanmayı da hedefler.

2.8. İhsan

İhsan, bir şeyi bir kimseyi etrafıca korumak manasına gelmekte olup, maddi korunmaktan daha çok ahlâkî yapılanmaya giderek iffet ve namusun korunmasını ve bunu gerçekleştirebilecek bir konumda bulunulmasını ifade etmektedir (DİA 21.cilt, 2012: 546). Bu yönüyle insanın sosyal hayattaki statüsü bu aksiyom ile doğru orantılıdır. Kişinin sosyal hayatta pozitif sıfatlarla yâd edilmesi için ihsan erdemini kendinde zırh gibi yansıtması gerekir.

“İhsan; Allah’ı görür gibi ibadet etmendir; çünkü sen O’nu görmesen de O seni görmektedir” (Buhârî, İman:1) hadisine göre de bu aksiyom insanı, daima gören birinin olduğunu ve her şeyi ile mutlaka sorgulanacağı düşüncesine göre finansal faaliyetlerini sürdürmesi gerektiğini düşündürür.

İhsanın başka bir anlamı da cömertlik manasındadır. Sistem aktörleri finansal etkinliği sosyal bir dayanışma, küresel bir paylaşım olarak görmelidirler.

Bu aksiyom, aksiyomları teorikten pratiğe taşıyan kişileri motive eden bir aksiyomdur. Çünkü insan finansal faaliyetlerini yaparken insanların rızasını değil her an kendini mura-kabe eden Allah’ın rızasını esas yapacaktır.

2.9. Şeriatın Gayeleri

Küreselleşen ve bu küreselleşme içinde sürekli gelişen ve bu gelişme içinde de sürekli değişen finansal yapı ve araçlarının sürekli olarak şeriatın hedeflerine uygun olup olmadığının denetlenmesi icap eder. Ortaya çıkan her finansal hareket, uygulanmak istenen her yeni finansal teknik Kur’an’ın ve hadislerin kıstaslarına göre değerlendirildikten sonra İslâmî finansal sisteme dâhil edilmelidir.

Din kurallarının bütünü olan Şeriat, İslâmî finans sistemini insanlığın menfaatine hareket etmesi gereken bir sistem olarak tasvir eder. Bu aksiyom, insanı finans dünyasında, Amerika’yı tekrar keşfetmekten uzaklaştırıp net doğrularla net hedefe odaklanmasını sağlamış olur (Chapra 2000: 118).

Bu aksiyom aynı zamanda insanı hem kendine karşı hem de başkalarına karşı faydalı olma anlamında motive etmiş olur. İnsanlara günümüz şartlarında faydalı olmanın küresel anlamdaki uygulamalarından biri de finansal hareketliliğe katkı sağlamakla olmaktadır. Çoğu ülkelerin gelişmesi, kalkınma hamlelerini gerçekleştirmesi finansal sistemden tedarik edilen fonlarla mümkün olmaktadır. “İnsanların en hayırlısı onlara faydalı olandır” (Keşfü’l-Hafâ, 2:463) hadisi insan için finansal faaliyetlerinde şevk kaynağı olurken, insanın vicdanı bu etkileşimin kutsiyetinden etkilenerek huzuru yakalayacaktır.

İslâmî finanstan beklenen neticenin ortaya çıkması bütün aksiyomların devrede olması ile mümkün olacağı için ulaşılmak istenen hedefin varlığı, ulaşmak için gerekli olan şartların da yapılmasını gerekli kılar. Bu aksiyom diğer aksiyomları sürekli gündemde tutar.

2.10. Risalet

Allah’ın irade beyanını bir elçiye aktarması anlamına (DİA 35.cilt, 2012: 125) gelen risalet, yukarıdaki bütün aksiyomların kesinlik kazanması için gerekli olan bir kavramdır. Çünkü onların aksiyom olarak uygulamada kabul edilmesi risalet vazifesi ile görevli olan birinin tebliği ile mümkündür. Çünkü “Hiç Yaratan yarattığını bilmez mi?” (Mülk, 67:14) ayetine göre her şeyi O mutlaka bilir. Fakat O’nun bildiğini insanlara bildirecek bir aracı lazımdır. O da risalet vazifesi ile görevli olan peygamberlerdir. İslâmî finansal sistemin temel aksiyomlarından birinin risalet olması da bunun içindir. Çünkü bu aksiyomlar rast gele seçilmemiş ya da uydurulmamıştır.

Bununla birlikte uygulanan İslâmî finansal sistemle İslâmiyet’in bu konuda da söyleyeceği evrensel tespitlerinin olduğunu göstermek de bir risalet olarak düşünülebilir.

Tebliğ dil ile yapılabildiği gibi, anlatılanların yaşanılır boyuta taşınması ile de gerçekleşir. Müslümanın vazifelerinden en önemlisi ise; hakkı tavsiye etmek, batıldan da yasaklamaktır. Bu aksiyomlar da finansal sistem içerisinde bunları yaşanılır boyuta taşır.

2.11. Ahiret

İnsan sonsuz talepleri olan bir varlıktır. Bu ihtiyaçların karşılanması için de bu dünya hayatı yetersiz kalmaktadır. Bu beklentisinin cevap bulması, yaptığı finansal faaliyetlerin İslâmî kıstaslara uygunluğu nispetinde de başka bir dünyada karşılığının olduğuna inanması, insanı; faaliyetlerinde tembellikten uzaklaştırır, çalışmalarına her gün taze bir enerji ile başlatır. “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür; Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür” (Zilzal, 99:7-8) ayetlerini finansal hayatında rehber edinen bir kişi elbette ki bunun gereğini elinden geldiği kadar yapma gayretinde olacaktır.

Bu aksiyom, insanı başarısızlıklara karşı da tahamüllü hale getirir. Çünkü gerçek bir İslâm dini müntesibi neticeyi değil, kendi vazifesini yapıp, yapmadığını sorgular. Neticenin ise mutlaka hayır olduğunu düşünür. Başarısızlığın sebebi kendisi ise hatasını düzelterek daha iyiye doğru adım atar, kendi iradesi dışında başarısızlık gelmişse de bunun İlahi bir takdir olduğunu düşünür Allah’a teslim olur. Çünkü “Allah’ın takdirine iman eden kederden emin olur” (Badıllı, 2011:417) gerçeğine göre insan her durumda psikolojik olarak güçlü olur, iş hayatında önemli olan stres yönetiminde de başarılı olur.

İnsan bu dünyayı mamur etmeye memur olduğu kadar ahiretini de imar etmeye mecburdur.

Bu konumdaki insan dünyevî faaliyetlerinin de ahirette bir karşılığı olduğunu bilerek hayatına yön verirse dünyada da ahirette de huzura ve refaha kavuşacaktır “Allah’ın sana verdiğinden (O’nun yolunda harçayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma” (Kasas, 28:77) ayeti bu önemli eşiği insanlara bildirmektedir.

Geçici ve sonu olan bir şeye insanın bel bağlaması düşünülemez. İslâmî finans uygulamalarının sadece dünya hayatındaki refah ve huzuru yakalamak olarak düşünülürse insanın çalışma şevki ve aksiyomlara uyum kapasitesi zayıflar. Fakat yaptıklarının ahirette de bir karşılığının olduğunun bilinmesi her bir aksiyomun ahirette çiçek açacak bir fidan olarak düşünülüp şu dünya toprağına dikilmesi fikrini daima insanın çalışma azmine bu aksiyom aşılır.

2.12. Kefalet

Kanunî yollarla ortaya çıkan bir hakkın garanti altına alınması (DİA 25.cilt, 2012: 168) anlamına gelen kefalet aksiyomu ile insanların haklarının gasp edilmemesi için uygulanan finansal sistemin kendine teslim edilen her finansal varlığı, emanet telakki ederek koruması altına alması gerekir. Çünkü bu işi en iyi finansal kurumlar yapıyorlar diye bunlar yatırım kanalları ile ilgililere emanet edilmektedir. Bu durumda öyle bir finansal sistem uygulansın ki hak dağıtımında haksızlığa aracılık edilmesin. Müslüman kişinin elinden dilinden emin olduğu gibi kurumlarından da emin olunması, bu aksiyomun cari olmasına bağlıdır.

Bu aksiyom diğer aksiyomların kendine emanet edildiğini, onların gereklerini yapmak da emin olmanın bir gereği olduğunu ifade ederek her bir aksiyomun gereğinin hayata geçirilmesini hızlandırır.

2.13. Felah

Felah; insanın dinî ve ahlâkî sorumluluklarını yerine getirdikten sonra neticesinin kurtuluş olduğu ümidini taşıması için gerekli olan iç huzur beklentisi anlamına gelmektedir (DİA 12.cilt, 1995: 300). Yaptığı finansal işlemler ile uluslararası bir etkileşimde olan sorumluluğunu dinî ölçülere göre yaptığına inanan finans piyasasının tarafları, dünyada iç huzura ahirette ise ebedi kurtuluşa ereceği beklentisi ile finansal faaliyetlerine bu saik ile sıkı sarılır ve çalışır. “Yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi Peygamber’e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber’e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nur’a (Kur’an’a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır” (A’raf, 7:157) ayeti bu durumu özetlemektedir.

İslâmî finansal sistemde bulunan her finansal taraf, aksiyomları yerine getirince vazifesini hakkıyla yapıp iç, dünya ve ahiret huzur, refah ve kurtuluşuna ereceğini düşünerek bu aksiyomlara sıkı sıkıya sarılır.

3. İslâmî Finans Sisteminin Aksiyomları Başarısının ve Geleceğinin Garantisidir

Yazının yukarıdaki kısmında İslâmî finansal sistemin temel aksiyomları nazara verilmiştir. Aslında bu felsefi alt yapı; hem bu sistemin sağlam temellere oturması için hem başarısı hem de geleceğine emin adımlarla yürümesi için elzem olan niteliklerdir. İslâm dini stratejik bir plan olarak değerlendirilirse son din olan bu dinin hayatın her alanında yaşanması ve başarılı olması için temel ilkelere bağlı kalınması gereklidir. Özellikle günümüzde dünya, finansal anlamda sıkı bir şekilde küreselleşmeyi yaşamaktadır. Bu sistem daha çok kapitalist sistemin verilerine göre yaşanmakta ve insanların çoğu bundan zarar görmektedir. Çünkü bu sisteme göre insanlığın menfaati değil sistemi ellerinde bulunduranların çıkarları önemlidir.

Genelde cari olan kapitalist sistemin genel aksiyomları; kuvvet ve iktidarı elde bulundurma ve bununla haklı olduğunu göstermek, hedefinde şahsî çıkarlarını her şeyin üstünde tutmak, ayakta kalmanın ancak çarpışmalardan galip çıkılarak mümkün olacağını kabul etmek, insanları bir çatı altına toplamak için ayrımcılıktan faydalanmak olup, bütün beklentisi ise nefsinin isteklerine göre yaşamaktır. Bu aksiyomlara bakıldığında ise, güç gösterisi, boğuşma, çarpışma, insanları bölmek gibi insanlığın faydasına olmayan neticeler ortaya çıkacaktır (Nursî, Sözler, 1993:132-133).

Bu verilerden çıkarım yapmak gerekirse, dünyaya huzur ve adaletin gelmesi sistemin bu haliyle mümkün değildir. Kapitalist sistemi, bu zamanın hastalığı olarak düşünürsek elbette ki bu hastalığa karşı İslâm dininin üretmesi gereken bir çaresi olması gerekir. Çünkü madem Kur’an son kutsal kitap, İslâm’da son semavi din ise bu gelişmelere ait çözüm şıklarını da sunması gerekmektedir.

İslâm dininin bu zamanda insanlara yansıma alanlarından biri de finansal sisteme ait uygulamalar olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü İslâm dini hayatın ve zamanın her türlü oluşumlarına karşı bir duruşu vardır. İslâmî finansal sistem yukarıda ifade edilen kapitalist sistem sonuçlarından kurtulmak için birlik olmayı, dayanışmayı, yardımlaşmayı, insanlık paydasında buluşmayı ve ciddi bir nefis terbiyesini tavsiye eder (Nursî, Sözler, 1993: 133).

İslâm dini gelmeden önce Arap yarım adasında en büyük sorun insanların şirkte bulunmalarıydı. Onun için de İslâm dini başta tevhit inancı olmak üzere her soruna neşter vuracak yoğunlukta bir kapsamla gönderilmekle kalmadı aynı zamanda kıyamete kadar olması muhtemel sorunlara da çözüm sunacak bir donanımda son halini aldı. “Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı beğendim” (Maide, 5:3), “Şüphesiz Allah katında din İslâm’dır” (Âl-i İmran, 3:19) ayetleri dünya hayatının her dönemine ait bir çözüm reçetesinin İslâm dininde olduğunu ifade etmektedir.

İslâmiyet’in ilk dönemlerinde yaşanan ve onlara mebni olarak gelen ayetler özelde o olaya ilişkin olsa da genelde kıyamete kadar olacak gelişmelere de bakmaktadır (Nursî, Sözler, 1993: 133). “Zaman ihtiyarladıkça Kur’an gençleşiyor” (Nursî, Sözler, 1993: 734) tespiti de bu anlamda ifade edilmiştir.

Buraya kadar olan ifadelerden İslâm adına faaliyette bulunan İslâmî finansal sistemin yukarıdaki aksiyomlara göre gerçekleşmesi durumunda hem başarı hem de devamlılığı söz konusu olduğunu ifade etmek mümkün olabilecektir.

Diğer taraftan İslam dininin ve İslâmî finansal sistemin temel kaynağı olan Kur’an’ın da temel aksiyomları vardır. Bu aksiyomlar ise adeta Kur’an’ın her yerine yerleştirilmiştir. Bu

aksiyomlar ise, tevhit, risalet, ahiret ve adalet ve ibadettir (sorumluluk, farz) (Nursî, İşârât-ul İ'caz, 1992:13). Kur'an'ın vazifesini yapmasında ve kıyamete kadar bekasında bu aksiyomlar olmazsa olmazlardır. Bu aksiyomlar ile Kur'an, kendini rehber kabul etmekte ve vazifesini yapmaktadır. Bu zamana kadar bozulmadan gelmesinin en temel sebeplerinden biri de bu aksiyomların sürekli olarak müntesiplerine telkin edilmesidir. Burada belirtmiş olduğumuz Kur'an'ın aksiyomları ile İslâmî finansın aksiyomları arasında hiç fark olmadığı gibi fazlalık mevcuttur. Bu durum da göstermektedir ki, tıpkı İslâmiyet'in başarı ve bekası için nasıl aksiyomlar devrede olması gerekiyorsa, İslâmî bir isimle faaliyet gösteren İslâmî finansal sistem, başarılı ve kalıcı olmak istiyorsa bu aksiyomları faaliyetlerinin her alanına ve zamanının her dilimine yaymak zorundadır. Kimliğinin İslâmî olması bu aksiyomlara bağlı kalmayı mecbur bıraktığı gibi başarı ve istikbalin gelmesi de bu aksiyomların icra edilmesine bağlıdır.

İslâmî finansın gelecekte başarılı bir şekilde varlığını sürdürmesi gerektiğinin diğer bir gerekçesi de dünyanın gelecekte alacağı nüfus durumudur. Bir araştırma kuruluşu olan Pew Research Center'in hazırlamış olduğu raporuna göre, önümüzdeki on yıllık zaman dilimi içinde dünya nüfusunun %35 artması söz konusu olurken dünyadaki Müslüman nüfusta artış ise %73 olarak saptanmıştır. 2050'de ise dünya nüfusunun %31.4'lük kısmını Müslümanlar oluşturacak olup bu durumda da dünyanın en çok nüfusa sahip dini İslâm dini olacaktır (www.pewresearch.org).

Nüfusun bu anlamdaki durumu insanların yakın bir gelecekte İslâmî finansal uygulamalara daha çok rağbet edeceği anlamına da gelmektedir. Burada önemli olan husus ise Müslüman olanların uyguladıkları/uygulayacakları finansal sistemin tamamen İslâmî normlara göre olmasını sağlamaktır. Bu sebeple de bahsedilen aksiyomlar sürekli olarak finansal uygulamalarda varlığını hissettirmelidirler. Çünkü bu zamanda İslâm dininin en önemli sorunlarından biri de temsil rolünü Müslümanların her sahada başarı ile gösterememeleridir. Onun için Nursî (Hutbe-i Şamiye, 1990;24) bu ortamdan kurtulmanın çaresini İslâmî olan bir olgunun bütün özellikleri ile İslâmî olması ve özellikle pratikte bunun yaşanılır kılınması gerektiğini belirtmektedir.

Nursî (Muhakemat, 1993;38) ayrıca insanlığın gelmiş olduğu medeniyet seviyesinin insanlığın bir evresi olarak şekillenmesi olarak değerlendirir ve gerçek insanlık evresinin ise İslâm'ın tekrar yeryüzünde genel anlamda uygulanan bir din olması ile ortaya çıkacak olan sosyal adaletin her alanda hâkim olacağı bir evre olarak nitelendirir.

Bütün bu çıkarsamalar aslında bir hedeftir. Önemli olan bu hedefin ortaya çıkması için gerekli adımların sağlıklı bir şekilde geciktirilmeden atılmasıdır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İslâmî finans kurumları, geleneksel finansal piyasalarda yerini almaya başlamıştır. Özellikle kriz dönemlerinde krize karşı dayanıklı olduğu görülen bu sistem dünyanın çoğu finansal piyasasında varlığını hissettirecek konuma gelmiştir.

Çoğu, çok uluslu geleneksel bankacılık hizmeti sunan bankalar dahi bünyelerinde İslâmî finans ürünlerine ve kurumlarına yer vermektedirler. Bunların uygulamasının sebebi her ne kadar rekabet üstünlüğü elde etmek olsa da İslâmî finansal uygulamaları kapitalist sistemin

de onayını almış uluslararası hüviyetini kazanmış meşru bir finansal piyasa olmasını da gerekli kılmaktadır.

Bir taraftan geleneksel finansal piyasalar İslâmî finansal piyasalara ait ürünleri bünyelerine taşıırken, diğer taraftan da İslâmî bankalardaki denetim eksikliği ve fetva kurullarının gerekli hassasiyeti göstermeden uygulamaların gerçekleştirilmesi, İslâmî finans piyasasında da kapitalist mantıkla işlem gören uygulamaları anımsatan faaliyetlere yer verilmesi kimlik bunalımına sebep olabilmektedir.

Durum ve şartlar ne olursa olsun isminin önünde İslâm bulunan her uygulama gündelik hesaplara göre çalışan bir sistem olamaz. Çünkü burada bir dinin hem de temsil ve tebliğ edilmesi gereken son dinin finansal piyasada da sözünün olduğunu bütün dünyaya gösterilmesi vardır.

İslâmî anlayışa göre, neticeye ulaşmak için her şey mubah değildir. Meşru neticelere meşru yollar, prensiplerle gitmek gerekir. Yoksa başarısızlık kaçınılmaz olacaktır. Sistemin adı İslâmî olup da kapitalist seçeneklerle hedefe ulaşılacak istenirse bu mümkün olmayacaktır. Çünkü dinin sahibi hedefi de hedefe götüreceği yolları da göndermiş olduğu dininde insanlara tebliğ etmiştir.

Bu yazıda ifade edilmeye çalışılan aksiyomların bu anlamda çok önemi vardır. Hatta bu aksiyomların her biri bir binanın ortaya çıkması için gerekli olan şartlar gibidir. Bir binanın yapımında kullanılacak olan malzemelerden biri eksik olsa ya da az olsa o bina ya yükselmez ya da yükselse de uzun süre duramaz. Çünkü bir şeyin vücut bulması bütün gerekli şartların bulunması ile mümkün olurken yok olması veya bozulması şartlarından birinin eksikliği ile olabilmektedir.

İslâmî finansal sistem kapitalist sistem içerisinde kendine bir ortam bulmuştur. Finans dünyasında İslâmiyet'in elçiliğini yapmaktadır. Firavunun sarayında yetişen Musa gibi İslâmî finansal sistemin de kapitalist sistem içerisindeki haksızlıkları ortadan kaldırarak adil bir finansal sistemin varlığını ispat etmesi gerekir. Bu zamanda İslâmiyet daha çok ekonomik bağımsızlık ve kalkınma gücü ile daha güzel bir şekilde temsil edilebilmektedir. Anlatmak yeterli değil uygulamalarla bunun gösterilmesi gerekmektedir. İslâmî finansal sistem aynasında İslâmiyet'i insanlara sağlıklı bir şekilde takdim etmek bu finansal sistemi uygulayanların birincil görevidir. Bu görevin ifası ise ifade edilen aksiyomların gereklerinin bütün finansal kesimlerce uygulanır kılınması ile mümkün olabilecektir.

Bu vesile ile;

- Bu sistemde görev alan bütün finansal sistem tarafları bu aksiyomları kişisel gelişim standartları olarak değerlendirip belli sürelerle bunları hatırlamalıdır.
- Bu sistem uygulayıcıları herhangi bir sorgulamaya yer vermeyecek şekilde uygulamalarını anlatabilmelidirler.
- İslâmiyet'i temsil görevi olan bu sistemin her türlü spekülasyon ve manipülasyondan uzak çalışması için yasal zeminde tedbirler alınmalıdır.
- Bu aksiyomların İslâmî finansal sistemin olumlu neticeler vermesi için gerekli olan aksiyonu artıracığı bilinci diri tutulmalıdır.

- İslâmî finansal uygulamaların şer'î ölçülere şekilsel olarak uymasıyla birlikte özünde de tutarlılık olması için uygulamaların şeriata uygun olduğu kararını veren âlimlerin bu aksiyomları içselleştirmeleri gerekir.
- İslâmî finansal sistemin işlerliğini şekillendiren saik sadece ticaret olarak düşünülmemeli, sosyal ilişkiler ve ekonomik davranış olarak nitelendirilen zekât, vakıf, sosyal yardım gibi müesseselerin de sistemde canlı tutulması için yeni sosyal içerikli finansman modelleri geliştirilmelidir.
- İslâmî finansal sistem uygulamalarında geleneksel finansal piyasaların yasal ve yapısal karakterlerine uyumdan çok, hedeflere ve politikalara yönelik vizyon odaklanması yaşatılmalıdır.
- Aksiyomlardan olan tevhit, risalet, ahiret aksiyomlar aynı zamanda itikadî bir konu olduğu için bu konuların yönetici ve karar vericilerinin katılımlarıyla tezekkür edildiği periyodik toplantı grupları oluşturulmalıdır.

- ÇÜRÜK, Suna Akten, (2013). İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- DEDE, Yüksel, KARAKUŞ, Fatih, (2014). Matematiksel İspat Kavramına Pedagojik Bir Bakış: Kuramsal Bir Çalışma, Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4 (2).
- DEMİR, Ömer, ACAR, Mustafa, (1992). Sosyal Bilimler Sözlüğü, Adres Yayınları, İstanbul.
- DİA, (2012). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- ECE, Nalan, (2011). Dünya'da Ve Türk Bankacılık Sektöründe İslâm Bankalarının Gelişimi, Akademi Bakış Dergisi Sayı: 25 Temmuz – Ağustos.
- ERKAN, Mustafa Kenan, (2015). İslami Finansın Sosyal Başarısızlığının Belirlenmesi ve Kavramsallaştırılması: İslam Ahlâk İktisadının İdeallerine Karşı İslami Finansın Gerçekleri, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:3, Cilt:3, Sayı:1.
- FÂRÛKÎ, İ.R., (1998). Tevhit (Çev:Dilaver Yardım, Lâtif Boyacı) İstanbul: İnsan Yayınları.
- IQBAL, Munawar and MOLYNEUX, Philip, (2005). Thirty Years of Islamic Banking History, Performance and Prospects, Palgrave Macmillan.
- İŞLER, O., YILMAZ, F., (2011). İktisadî Felsefe İle Düşünmek, İstanbul, İletişim Yayınları.
- NAQVÎ, S. N. H., (1994). Islam, Economics and Society. London: Kegan Paul International.
- NURSÎ, Said, (1990). Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul.
- Hutbe-i Şâmiye, Envar Neşriyat, İstanbul, 1990.
- İşarat-ül İ'caz, Envar Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Şualar, Envar Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Muhakemat, Envar Neşriyat, İstanbul, 1993.
- Sözler, Envar Neşriyat, İstanbul, 1993.
- PRC(2015). Pew Research Center (online), <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/04/23/Why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>(Erişim Tarihi:28.08.2015).
- SERPAM, (Sermaye Piyasası Araştırma ve Uygulama Merkez), (2013). İslâmî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği, Araştırma Notları1,.
- SİLİ, Ayşegül, ÇÜRÜK, Suna Akten, (2013). "Bir İdeal Toplum Bileşeni Olarak İslâm'ın Temel Ekonomik İlkeleri", Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2013/2.
- TERZİ, Ahmet (2013). "Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak Mı: Kitabına Uydurmak Mı?", Giresun Üniversitesi, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 5, Sayı 9.

Kaynaklar

- AHMAD, K., (20039. "The Challenge of Global Capitalism," in J. H. Dunning (ed.), Making Globalization Good: The Moral Challenges of Global Capitalism. Oxford: Oxford University Press.
- AHMED, Adel, (2010). "Global Financial Crisis: An Islamic Finance Perspective", International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, Vol. 3 No. 4.
- AKIN, Cihangir, (1986). Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, Kayıhan yayınları, İstanbul.
- ALTAŞ, Gökben, (2008). İslâmî Finans Sistemi, Sermaye Piyasasında Gündem Raporu, S. 69, Mayıs.
- BADILLI, Abdulkadir, (20119. Risale-i Nur'un Kudsi Kaynakları, Envar Neşriyat, İstanbul.
- BAKIR, Muhammed, (2004). Peygamber (s.a.a.)'in Gönderiliş Felsefesi, İntizar Üç Aylık İnanç ve Düşünce Dergisi, Cilt1, Sayı1.
- BATTAL, Ahmet, (2009). Katılım Bankalarında Kırmızı Çizgiler Kalkıyor mu? Kalkmalı mı?, Aktif Bankacılık ve Finans Dergisi, Yıl 12, sayı 62, Kasım- Aralık.
- CHAPRA, M. U., (2000). The Future of Economics: An Islamic Perspective.

TÜRKER, Hülya, (2010). “İslâmî Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler Ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler”, Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Yayınları, Ankara.

YAKAR, Soner, KANDIR, Serkan Yılmaz, ÖNAL, Yıldırım Beyazıt, (2013). “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak “Sukuk-Kira Sertifikası” ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi”, Bankacılar Dergisi, Sayı 84, s.73, Mart.

YARDIMCIOĞLU, Fatih, ÜLEV, Salih, (2014). “İslam Ekonomisine Politik İktisadi Bir Yaklaşım: Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistemik Anlayışı”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:4.

ZAIM, Sabahattin, (1992). İslam-İnsan Ekonomi, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

FRANSA TECRÜBESİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’DE “KAMU DENETÇİLİĞİ”*

Hüseyin Gül¹

Ramazan Kılıç²

Öz

“Denetim” olgusu, tüm örgütlenmeler için söz konusu olduğu gibi “idare” için de gerekli ve zorunludur. Zamanımızda en etkin denetimin, kamuoyunca yani yönetilenler tarafından yapılan denetim olduğu üzerinde bir görüş birliği olduğu söylenebilir. Kamu denetçisi veya Ombudsman denetimi olarak nitelenen ve işlerlik kazandırılmaya çalışılan denetim türü de böyle bir yargı dışı denetim türü olarak formüle edilmeye başlanmıştır. İlk kez İsveç’te doğan ve kurumsallaşan ombudsmanlık kurumu diğer denetim usullerinin eksikliklerini tamamlayıcı ve denetimin etkinliğini artırıcı bir fonksiyonu yerine getirmektedir.

Bu makale, “ombudsman” (kamu denetçisi) veya “arabulucu” denetimi kavramını ve kavrama ilişkin tarihsel ve yasal süreci Fransa perspektifinden hareketle Türkiye’deki mevcut düzenlemeyi karşılaştırarak ele almaktadır. İdari sistemini almış olduğumuz Fransa’da 1973 yılında kurulan Médiateur (Arabulucu), Fransız toplumunda ve Devletinde kabul gören, saygı duyulan ve “akla gelen” bir kurumdur. 2011 yılında yapılan bir düzenleme ile spesifik alanlarda Ombudsman benzeri denetim yapan kurumlarla birleşerek “Hakların Savunucusu” (Défenseur des droits) adını alarak Bağımsız denetimde yeni bir etaba geçilmiştir. Makalede söz konusu kurum ile Türk idari sistemine 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ve 2012 tarih 6328 sayılı kanun ile teşkilatlanma yolu açılan Kamu Denetçiliği Kurumu tarihsel süreç ve mevzuat yönü ile mukayeseli karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kamu Denetçisi, Ombudsman, Médiateur, Arabulucu, Hakların savunucusu*

OMBUDSMAN IN TURKEY FROM THE PERSPECTIVE OF FRENCH EXPERIENCE

Abstract

“Auditing” is a subject matter for all the organizations as well as the administration. The most effective audit is valid to be the audit conducted by public or the citizens. Public auditor or the ombudsman is promoted as a audit system considered to be disjointed from the judiciary. The profession of ombudsman has first grown in Anglo-Saxon Sweden and it is one of the check mechanism types of the public administration in order to eliminate the imperfect parts of the other types of check mechanism and has a function to increase the efficiency of these check mechanisms.

This study focuses on the concepts or ombudsman or mediator audit reworking the historical and legal processes in the Turkish and French cases. The “mediator” which was incorporated into the French legal system in 1973 is regarded as a respected, sound and conceivable agency by the French public. The agency moved one step further as it is combined with other institutions doing auditing in the similar areas forming the “Defencer of the rights”. This study compares the Defencer of the rights agency in French with the Public Administration Agency which is incorporated in The Turkish Administrative system in 2012.

Keywords: *Ombudsman, Mediateur, Défenseur des droits*

* Bu Çalışma, 15-17 Ekim 2015 tarihinde Konya’da düzenlenen 13. Kamu Yönetimi Kongresinde sunulan “İdarenin Kamu Denetçisi Aracılığıyla Denetlenmesi: Fransa ve Türkiye Özelinde Mukayeseli Bir İnceleme” adlı tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, huseyingul@adu.edu.tr

² Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, rkılıç@adu.edu.tr